

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВОДНОГО
ГОСПОДАРСТВА ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту

***ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ
ДЕРЖАВИ, РЕГІОНІВ ТА СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ***

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
Міжнародної науково-практичної конференції

10 листопада 2023 р.
м. Рівне, Україна

Габрусєва Н. В., PhD., ст. викладач, **Чоп Т. О.**, асистент (Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, м. Тернопіль, Україна)

ФЕМІНІСТИЧНІ ПЕДАГОГІКИ У ПРОСТОРИ ВІЙНИ

Війна неоднозначно впливає на впровадження принципів гендерної рівності в Україні. Згідно із дослідженням «Gender profile Ukraine», проведеним в межах проекту EU4Gender Equality у 2023 році, збільшилась кількість нормативно-правових актів, проєктів, активностей та ініціатив, де гендерна рівність є пріоритетною темою. У 2022 році Україна зайняла 81 місце зі 147 країн у списку Global Gender Gap Report-2023 [1]. Проте, ситуація зовсім не така райдушна, якщо говорити про статистику збільшення гендерно-зумовленого насилля, рівня доступу до соціальних послуг, безробіття, гендерного розриву у заробітній праці. Все це залишає тему гендерної рівності надзвичайно актуальною.

Очевидним, є те, що робота у цьому напрямку має проводитись на всіх лініях і сфера освіти має безпосередньо долучатись до формування базових принципів гендерної рівності у молодого покоління. 20 грудня 2022 року Кабінетом Міністрів України було схвалено «Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року», відповідно до якої сформовано та затверджено операційний план реалізації впродовж 2022–2024 рр. Розроблений документ передбачає низку активностей, проєктів, обговорень, проте освітній процес вимагає глибших інструментів імплементації і в цьому контексті використання сучасних педагогічних стратегій може стати механізмом, який сприятиме серйозним змінам.

Одними з таких практик може стати досвід феміністичних педагогік, які спрямовані на критичне переосмислення освітнього процесу, його структури, методик навчання. Множина у звучанні поняття «педагогіки» полягає у варіативності підходів, які вона включає.

Ключовими темами феміністичних педагогік є «влада», «справедливість», «рівність», «емпатичність», «інклюзивність». Основна мета: подолання практики домінування та пригноблення, які досі транслиують та відтворюють наявні простори освіти. Виникнення феміністичних педагогік відбувається в контексті розвитку критичної педагогіки, викликаной рухами за соціальну справедливість проти практик нерівності, утиску та зверхності. Провідним дослідником концепції є Пауло Фрейре, який «критикує «банківську» систему викладання та виступає за діалогічну модель навчання, що впроваджує практику свободи» («Педагогіка пригноблених») [2, с. 33]. Поряд з феміністичними педагогіками критична педагогіка включає в себе антирасистську

педагогіку, інклюзивну педагогіку та ін. Їх об'єднує розуміння того, що освітній простір, який включає в себе освітні програми, структуру включно із вчителями, не є нейтральним. Як і всі соціальні інститути, цей простір апелює до покращення життя непривілейованих груп, проте справжній шлях, який бачать критичні педагогіки більш радикальний – він прагне зміни самих соціальних інститутів як таких, які транслюють увесь спектр нерівностей.

На які проблеми звертають увагу феміністичні педагогіки? Наприклад такі, які почали розглядатись ще 40 років тому і були сформовані у терміні «прохолодний (несприятливий) клімат» («chilly climate», Hall and Sandler, 1982 р.) для жінок в аудиторіях/класах. Дослідження показало як «повсякденні несправедливості» у відносинах між студентами та викладачами, банальні та незначні на перший погляд, у перспективі складають низку факторів, які відлякують студенток, призводять до їхнього недооцінення самих себе. Так, наприклад, студенти в аудиторіях поводять себе значно гучніше, вони частіше відповідають без дозволу, перебивають, відволікаються від теми, їхня мова напориста, в той час як жіноча звучить більш нерішуче, із інтонаціями вибачення [3, с. 33]. Викладачі дають студентам більше часу на обдумування, по-різному заохочують та хвалять хлопців та дівчат. Сучасне вживання терміну «холодний клімат» включає в себе такі аспекти вищої освіти, які ставлять жінок у нерівне становище (наприклад, наукові конференції, наука загалом) [3, с. 35]. Таким чином, феміністичні педагогіки виявляють суттєві відмінності у навчанні різних статей.

Основними принципами феміністичної педагогіки є: 1) реформування студентсько-викладацької взаємодії, перехід від менторства до партнерства; 2) уповноваження студентства внаслідок перерозподілу влади; 3) побудова спільноти, тобто партнерське навчання через взаємодію й діалог; 4) надання цінності індивідуальній точці зору, надання «права голосу» всім, хто навчається; 5) повага до розмаїття індивідуального досвіду, що розглядається як центральний компонент навчального процесу; 6) підважування (проблематизування) традиційних поглядів, тобто усвідомлення політичного та соціального підґрунтя теорій, досліджень, викладання» [4, с. 175]. Ці та інші принципи феміністичних педагогік є прикладом того, як формувати взаємодію із студентами в час, коли базові норми та традиційні цінності суспільства проходять випробовування постійним тиском війни, її видимої та невидимої присутності у нашому середовищі.

Феміністичні педагогіки можуть стати інструментом подолання не лише гендерної нерівності. Зважаючи на виклики, які постали перед сучасною педагогікою починаючи з ковідних обмежень до ситуації

обмежень, накладених війною, спосерігається посилення глобальних проблем, пов'язаних із психологічним станом студентів та викладачів: зниження уваги та концентрації, мотивації та зацікавлення навчанням, тривожність. Поряд з негативним психоемоційним станом ми переживаємо крах загальнолюдських цінностей: гідності, гуманності, рівності. Складності є в адаптації ВПО студентів, вони відрізняються вищим рівнем напруги, емоційною відчуженістю та, подекуди, ізоляцією. Все це перетворює освітній простір на доволі депресивне середовище, продуктивність якого залишається не на високому рівні.

Дослідження показують що більшість опитаних студентів, викладачів та персоналу вишів (98%) помічають незадовільний психологічний стан: скарги на депресію (84,3%), виснаження (86,7%), самотність (51,8%), нервозність (84,4%) гнів (76,9%). В переліку опитаних саме студенти більше за інших переживають ці стани [5].

Досвід фемпедагогик є відкритим та спрямований на горизонтальні взаємодії. В ньому почутим має бути як студент_ка, так і викладач_ка. Більше того, саме рефлексія власного досвіду студентством і є завданням педагога – це простір розуміння, довіри та свободи, він робить легітимним будь-який досвід та реакцію на нього, він дозволяє викладачу_ці побачити за студент_ками живих людей. Загалом, оскільки специфіка фемпедагогик та курсів, в рамках яких вони переважно розгортаються, передбачають розгляд тем, в яких проговорюються досвіди травмування, пригнічення, булінгу, насилля, вони є тим полем досліджень, в якому викладачі можуть знайти шлях до розуміння цих почуттів і їхньої важливості. Це спосіб не ігнорувати чи соромити за почуття невідповідності, слабкості, відстороненості, пасивності, проте бачити та приймати його як такий, що має свій креативний потенціал. Фемпедагогіка бачить групу в контексті подій, що важливо для вищої освіти, яка акцентує увагу на зовнішніх факторах, на наслідках, проте часто ігнорує контексти аудиторії.

1. Як повномасштабна війна вплинула на гендерний розрив в Україні. URL: <https://w2u.world/analitika/iak-povnomasshtabna-viina-vplynula-na-hendernyi-rozryv-v-ukraini/> (дата звернення: 12.10.2023). 2. Галберстам Д. Низька теорія (передмова до книжки «Квір – мистецтво неуспіху») / пер. з англ. Марії Маєрчик. *Критика феміністична*. 2018. № 1. С. 21–45. 3. McCabe Janice M. & Lee Jennifer J. Who Speaks and Who Listens: Revisiting the Chilly Climate in College Classrooms. *Gender and Society*. 2021. Vol. 35 (1). P. 32–60. 4. Плахотнік О. Радикальні педагогіки в контексті «студентоцентрированої» соціогуманітарної освіти. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 4. С. 171–186. 5. Anton Kurapov, Valentyna Pavlenko, Alexander Drozdov. Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel. 2022. URL: <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2084838> (дата звернення: 12.10.2023).